

Lesław WEŁYCZKO*

ŚRODOWISKO WOJSKOWE JAKO SPECYFICZNE ŚRODOWISKO WYCHOWAWCZE

Wielu teoretyków i praktyków wojskowych mając na uwadze szeroko rozumianą działalność wychowawczą¹, nie zawsze zdaje sobie w pełni sprawę, iż na wymierne, końcowe efekty w tym zakresie, oprócz osobowości samego wychowanka, stosowanych wobec niego odpowiednich sposobów oddziaływania wychowawczego /form i metod wychowania wojskowego/ - ma środowisko wojskowe.

Często powyższy fakt jest bagatelizowany, a ma on istotny i bezpośredni wpływ na procesy adaptacyjne żołnierzy do służby wojskowej. Dlatego tak ważne, zdaniem autora niniejszego artykułu, wydaje się przybliżenie w określonym i niezbędnym zakresie tejsz problematyki wszystkim tym, którzy uczestniczą w procesie kształtowania osobowości żołnierzy WP.

Środowisko wojskowe i jego determinanty nie są jakąś wyalienowaną sferą oddziaływania wychowawczego na żołnierzy /wychowanków/. Wręcz przeciwnie współistnieją one z innymi środowiskami, które współzależnie ze środowiskiem wojskowym mają określony wpływ na oddziaływanie na sferę kierunkową osobowości żołnierzy.

W związku z powyższym zasadne jest w pierwszej kolejności zidentyfikować w ogóle środowisko wychowawcze, a następnie znaleźć jego wspólne części ze środowiskiem wojskowym. Wówczas będzie można zrozumieć, jak ważnym jest to zagadnieniem w procesie wychowania wojskowego.

W literaturze przedmiotu występują różne definicje środowiska wychowawczego jako szereg różnych ujęć tego samego problemu. Wynika to przede wszystkim z uj-

---

* mjr dr Lesław WEŁYCZKO – Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych

¹ Działalność wychowawcza: to całokształt działań obejmujących programowanie, realizację oraz współdziałanie pomiędzy dowódcami, oficerami wychowawczymi i wszystkimi osobami funkcyjnymi w obszarach ich odpowiedzialności, a także współpracę z instytucjami i organizacjami publicznymi i społecznymi na rzecz tworzenia i formowania świadomości służby żołnierza, aktywnego i odpowiedzialnego obywatela demokratycznego państwa polskiego, przygotowanego do jego obrony oraz udziału w misjach pokojowych, humanitarnych, stabilizacyjnych i działaniach wojskowych realizowanych poza jego granicami.- patrz: *Doktryna Szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej - DD/7 szkol.808 /2006*, Warszawa, s. 33.

mowania pojęć wychowania i socjalizacji, które sprawiają, iż można wyróżnić dwie zasadnicze grupy koncepcji środowiska wychowawczego²:

- socjologiczną: której cechą charakterystyczną jest utożsamianie wychowania z socjalizacją;
- pedagogiczną, która rozgranicza te pojęcia /wychowanie i socjalizację/ jako różniące się wewnątrznie odmiennymi zakresami wychowania i jego relacji z socjalizacją.

Istnieje wiele definicji środowiska wychowawczego:

1. „*Odrębne środowisko społeczne, które grupa wytwarza dla osobnika mającego zostać jej członkiem, nazywamy środowiskiem wychowawczym*”³.
2. „*Środowisko wychowawcze to złożony układ powtarzających się lub względnie stałych sytuacji, do których rozwijający się człowiek przystosowuje się w wychowawczym okresie życia; znaczy to: pod których wpływem działa i rozwija swoją osobowość*”⁴.
3. „*Środowisko wychowawcze to złożony układ wpływów i bodźców, z których nie wszystkie mogą być poddane planowej interwencji*”⁵.
4. „*Środowisko wychowawcze jest częścią obiektywnego środowiska społecznego człowieka (wraz z jego podłożem geograficznym i kontekstem kulturowym), tworzą je grupy społeczne, osoby i instytucje pełniące zadania wychowawcze, pobudzające (zachęcające) jednostki i grupy dzieci, młodzieży, dorosłych do przyswajania wartości moralnych i zgodnych z nimi zachowań społecznych, odpowiadających ideałowi wychowawczemu społeczeństwa*”⁶.
5. „*Środowisko wychowawcze to społecznie kontrolowany i nastawiony na realizację celów wychowawczych system bodźców społecznych, kulturowych i przyrodniczych*”⁷.

Według P. Petrykowskiego – ww. definicje łączą nw. jego ujęcia /podobieństwa/, są to⁸:

- środowisko wychowawcze jest częścią środowiska społecznego;
- określone sytuacje, rozumiane jako bodźce, warunki i interakcje wywierające wpływ na jednostkę są powtarzalne i występują względnie regularnie;
- mówiąc o środowisku społecznym i wychowawczym, zawsze będziemy mieli na myśli ich obiektywny charakter.

Biorąc pod uwagę powyższe fakty oraz to, że środowisko wychowawcze musi być społecznie akceptowane i kontrolowane - autor - zaproponował jego definicję⁹:

² P. Petrykowski, *Wprowadzenie do Podstawy teorii wychowania*, Toruń, 1997, s. 57.

³ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa 1973, s. 64.

⁴ J. Pieter, *Środowisko wychowawcze*, Katowice 1972.

⁵ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1974.

⁶ A. Kamiński, *Studia i szkice pedagogiczne*, Warszawa 1978.

⁷ S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie* Warszawa 1974.

⁸ Por. P. Petrykowski, *Wprowadzenie do Podstawy teorii wychowania*, wyd. cyt. s. 61.

⁹ Tamże, s. 62.

„*Środowisko wychowawcze jest to społecznie kontrolowany, obiektywny układ względnie stałych powtarzających się sytuacji wychowawczych*”.

Wyżej wymieniony autor wyróżnił – w ramach tak zdefiniowanego środowiska wychowawczego:

- środowisko czynne /jako społecznie kontrolowany, obiektywny układ względnie stałych, powtarzających się sytuacji, w których dokonuje się rzeczywista realizacja celów wychowawczych. Będą to więc te sytuacje, które zawierają tylko realny element działaniowy oraz rzeczywiście występują w życiu danej jednostki/;
- potencjalne /jako układ sytuacji, które mogą służyć realizacji celów wychowawczych/.

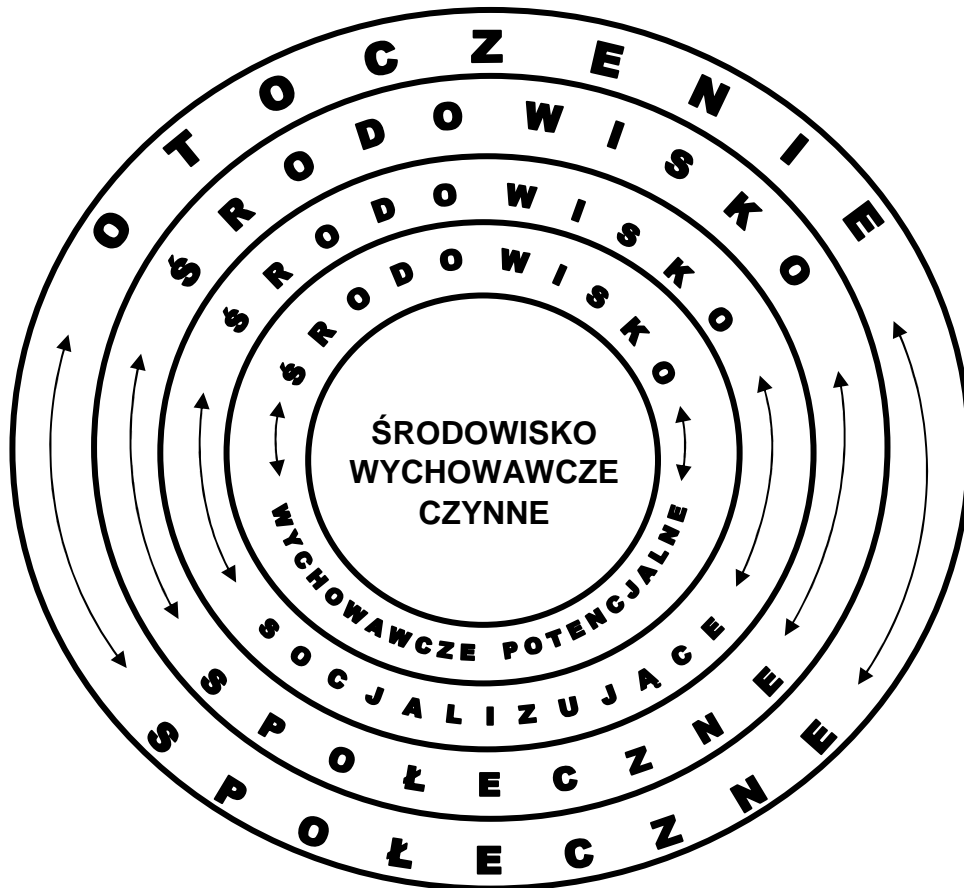
Jeżeli określi się wychowanie jako intencjonalne wspieranie mechanizmów socjalizacyjnych /czy też uruchamianie i kierowanie ich przebiegiem/, należałoby uwzględnić fakt, że intensywność wychowania i jego skuteczność zależą między innymi od tego, czy socjalizacja jest zgodna z celami wychowania, czy pozostaje z nimi w konflikcie. Wobec tego - uwzględniając koncepcję społeczeństwa wychowującego, w środowisku społecznym – można wyodrębnić ten zakres wpływów, który zgodny byłby z celami wychowawczymi /przy czym wpływy te mogłyby być zamierzone - a więc środowisko wychowawcze i niezamierzone - które także służyłoby realizacji celów wychowawczych, więc dokonując tego wyodrębnienia ze środowiska społecznego - tych jego części, które obejmowałyby ogół sytuacji, wcześniej określonych jako warunki, bodźce, interakcje, społecznie akceptowanych prowadzących do zmian w osobowości będą to te sytuacje, w których jednostka przyswaja sobie wartości i normy oraz zgodne z nimi zachowania, odpowiadające społecznym oczekiwaniom grupy.

Przedstawiony ogół sytuacji P. Petrykowski¹⁰ nazywa *środowiskiem socjalizującym*, które jest częścią środowiska społecznego. W jego skład wchodzi środowisko wychowawcze.

Problematykę tę przedstawiono na rysunku nr 1.

---

¹⁰ Por. tamże, s. 62-63.

Rys. 1. Determinanty środowiska wychowawczego czynnego

Źródło: Opracowanie własne

Wielu autorów w swoich klasyfikacjach środowisk wychowawczych wymienia:

- środowisko osobiste;
- rodzinę;
- szkołę;
- środowisko lokalne;
- środowisko okoliczne;
- grupy rówieśnicze;
- środowisko naturalne;
- środowisko intencjonalne.

Powyższe środowiska /przez niektórych nazywane są składnikami jednego ogólnego środowiska wychowawczego/. Dlatego też istnieje wiele klasyfikacji. Zestawienia ich dokonał W. Horyń¹¹. Jak się wydaje, najlepiej oddają one pogląd w powyższej kwestii.

¹¹ Por. W. Horyń, *Środowisko wojskowe a kształtowanie osobowości podchorążych*, Wrocław 2004, s. 36-47.

I. Wg H. Radlińskiej środowisko dzieli się na¹²:

- naturalne /obejmuje one sferę materialną, która otacza osobnika/;
- duchowe /którego wyznacznikiem są stosunki społeczne, normy, wartości/.

II. Wg R. Wroczyńskiego i S. Kowalskiego – biorąc pod uwagę bodźce środowiskowe – rozróżnia się środowiska¹³:

- naturalne /obejmuje ono ogół warunków niezbędnych organizmowi do życia/;
- kulturowe /jako całość kształt materialnych i duchowych wytworów ludzkich pozostających jednostką w trwałym związku/;
- społeczne /obejmujące w swoim składzie ludzi oraz stosunki społeczne, które otaczają człowieka

III. Wg J. Pietera istnieją trzy kręgi środowiskowe /środowiska¹⁴:

- okoliczne /obejmuje on ogół warunków środowiskowych typowych dla otoczenia pozamiejskiego danego wychowanka, tj.: wszelkie socjologiczne elementy środowiska – gęstość zaludnienia, rozmieszczenie ludności, zróżnicowanie zawodowe itp./;
- lokalne /obejmuje całość warunków środowiskowych miejscowości, w której dana osoba żyje i wychowuje się, tj.: warunki klimatyczne, oddziałujące na psychikę ludzką, jego stan zdrowia itp.; krajobraz miejscowości, który umożliwia bądź utrudnia czynny wypoczynek, uprawianie sportu oraz swoim układem wpływa na psychikę ludzką; tradycje kulturową danej miejscowości, wywierającą wpływ na kształtowanie się wartości oraz postaw społecznych; stan szkolnictwa i oświaty, bowiem on wpływa na całościowy rozwój osobnika, a przede wszystkim na rozwój jego sfery kierunkowej; potrzeby kulturowe oraz prowadzenie aktywnego trybu życia/;
- osobiste /dotyczą tych warunków środowiska wychowawczego, z którymi wychowanek ma do czynienia, a które docierają bezpośrednio do niego; są to: warunki mieszkaniowe, związane z pracą szkoły i nauczycieli, postawy osób z bezpośredniego otoczenia; to przede wszystkim te osoby, z którymi człowiek wchodzi w interakcje społeczne, bowiem one wywierają na niego największy wpływ, kształtując jego osobowość itp./.

IV. Wg R. Wroczyńskiego środowisko wychowawcze jest determinowane przez:

- środowisko naturalne /tworzy je pewnego rodzaju wspólnota, w której przynależność opiera się na podstawach naturalnych, a istota wychowania polega na współuczestniczeniu wszystkich jego członków w procesie wychowania, są to: rodzina, grupy rówieśnicze, środowisko naturalne/;
- środowisko intencjonalne /w którym realizowane są określone cele wychowawcze, ma charakter stowarzyszeń o określonej strukturze/¹⁵.

---

¹² H. Radlińska, *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*, Warszawa 1953, s. 20.

¹³ R. Wroczyński, wyd. cyt. oraz tenże *Wprowadzenie do pedagogiki społecznej*, Warszawa 1966, a także S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, wyd. cyt.

¹⁴ J. Pieter, *Środowisko wychowawcze*, wyd. cyt. s. 86-110.

Środowisko naturalne i środowisko intencjonalne składają się na instytucje wychowania: naturalnego (rodzina, grupa rówieśnicza); pośredniego (zakład pracy, środki masowego przekazu, instytucje społeczne); bezpośredniego (szkoła, kursy, organizacje młodzieżowe i studenckie, kluby oraz koła zainteresowań).

Charakterystyka najistotniejszych środowisk wychowawczych

RODZINA: to pierwsze środowisko, w jakim znajduje się dziecko, będąc zarazem integralnie związanym potrzebami biologicznymi i psychospołecznymi ze swoją rodziną. Rodzina oddziałuje na dziecko socjalizując, tym samym stwarza mu sprzyjające warunki do rozwoju lub je hamuje.

Funkcje rodziny, jej typy oraz style wychowania¹⁶:

a) funkcje rodziny:

- prokreacyjna /biologiczna/, związana z rodzeniem potomstwa – czyli zapewniająca ciągłość biologiczną oraz zaspakajanie potrzeb erotyczno-seksualnych małżonków/;
- opiekuńcza /polegająca na udzielaniu konkretnej pomocy członkom rodziny w różnych sytuacjach i okolicznościach życiowych, gdy sami nie są w stanie zaspokoić swych podstawowych potrzeb/;
- gospodarcza /ekonomiczna/, dotycząca zapewnienia członkom rodziny niezbędnych warunków do utrzymania się przy życiu – czyli dostarczenia rodzinie dóbr materialno-bytowych/;
- wychowawcza /socjalizacyjna/, przejawiająca się m.in. we wprowadzaniu członków rodziny w szeroko rozumiane życie społeczne łącznie z językiem ojczystym, obyczajami, wzorami zachowań i wartościami kulturowymi/;
- stratyfikacyjna /gwarantująca członkom rodziny określony status życiowy, wyznaczająca ich przynależność do określonej klasy czy warstwy społecznej/;

b) typy rodzin:

- rodzina pełna /złożona z obojga rodziców i dzieci, połączonych ze sobą silną więzią emocjonalną, w której uznawane są powszechnie zasady, normy i ideały/;
- rodziny rozbite /wskutek trwałej nieobecności jednego z rodziców, w wyniku rozwodu, separacji, dezercji, niekiedy z powodu śmierci albo wyjazdu za granicę/;
- rodziny zrekonstruowane /przez zawarcie po ich rozbiciu nowego kolejnego małżeństwa albo też przez adopcję nowego dziecka/;
- rodziny zdeorganizowane /rozbite wewnętrznymi niepowodzeniami – których członkowie pozostają ze sobą niemal w permanentnych konfliktach itp./;
- rodziny zdemoralizowane /pozostające w konflikcie z prawem lub innymi ludźmi (np. sąsiadami), co nie wyklucza bliskich i serdecznych kontaktów między domownikami/;

---

¹⁵ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, wyd. cyt. s. 154.

¹⁶ *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2005, s. 310-314.

- rodziny zastępcze (niepełne), tj. rodziny zajmujące się rozwojem i wychowaniem dzieci, których rodzice nie żyją, bądź nie są w stanie ich wychowywać/;

c) style wychowania w rodzinie:

- styl wychowania demokratycznego /jako najbardziej korzystny, polega na: nawiązywaniu przez rodziców przyjacielskich kontaktów ze swymi dziećmi; liczeniu się z ich potrzebami: umożliwianiu im powzięcia różnego rodzaju decyzji: zaangażowaniu ich w planowanie, wykonywanie i kontrolowanie zadań podejmowanych w rodzinie/;
- styl wychowania autokratycznego /na ogół mało skuteczny – uważany za szkodliwy - polega na zachowaniu dużego dystansu między rodzicami a dziećmi/;
- styl wychowania liberalnego /podobnie jak autokratyczny – uważany jest za szkodliwy – polega na niemal pozostawieniu dzieci samym sobie, nie wtrącaniu się w ich sprawy, tolerowaniu ich zachowań/;
- styl wychowania niekonsekwentnego /jest równie szkodliwy – jak styl autokratyczny i liberalny – gdyż odznacza się brakiem spójności oddziaływań wychowawczych ze strony rodziców lub jednego z nich itp./.

SZKOŁA: jest instytucją o charakterze oświatowo-wychowawczym. Jest na tyle znaczącym środowiskiem wychowawczym, że jest wymieniana tuż za rodziną . Szkoła zajmuje się „kształceniem i wychowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych, stosownie do przyjętych w danym społeczeństwie celów i zadań oraz koncepcji oświatowo – wychowawczych i programów”¹⁷.

Współczesny system szkolny rozróżnia w swojej typologii następujące podziały¹⁸:

a) ze względu na szczebel kształcenia:

- przedszkola;
- szkoły podstawowe (elementarne);
- szkoły średnie (gimnazja, licea);
- szkoły wyższe (uniwersytety, akademie, politechniki, kolegia, instytuty i in.);

b) ze względu na rodzaj wykształcenia:

- szkoły ogólnokształcące;
- szkoły zawodowe;
- szkoły mieszane;

c) ze względu na organizację nauczania:

- szkoły stacjonarne;
- szkoły wieczorowe;
- szkoły korespondencyjne (zaoczne);
- szkoły eksternistyczne;

---

¹⁷ Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 2004, s. 398.

¹⁸ Por. tamże.

- szkoły telewizyjne;

d) **ze względu na płeć uczniów:**

- szkoły żeńskie;
- szkoły męskie;
- szkoły koedukacyjne;

e) **pozostała klasyfikacja:**

- szkoły o specjalnym charakterze, np.:
- szkoły ćwiczeń;
- szkoły eksperymentalne;
- szkoły środowiskowe;
- szkoły zbiorcze.

Ponadto wszystkie szkoły w Polsce dzielą się na:

- publiczne /które zakładane, prowadzone i utrzymywane są przez Państwo/;
- niepubliczne /prywatne, które są tworzone i kierowane przez osoby prawne lub fizyczne/.

Każda szkoła podejmuje na ogół swą działalność dydaktyczną i wychowawczą w oddzielnym budynku /budynkach/ i rozwija ją głównie w formalnie zorganizowanych – 25-30 osobowych – grupach, jakimi są klasy szkolne /w szkole jest przeważnie kilkanaście klas, do których uczęszczają uczniowie o zbliżonym poziomie wiekowym i umysłowym/. Podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej są lekcje, trwające na ogół 45 minut.

Obecnie obowiązek uczęszczania do szkoły spoczywa na każdym dziecku w wieku od szóstego do szesnastego roku życia/.

Głównym zadaniem szkoły jest przygotowanie dziecka do tego, aby stało się wykształconym człowiekiem, zdolnym do pełnego uczestnictwa w życiu grupy społecznej, do której należy, co ma bezpośredni wpływ na jego rozwój.

Dlatego w szkole – szczególna rola przypada dyrektorowi szkoły i gronu nauczycielskiemu. To bowiem od nich, oprócz realizacji minimum programowego, oczekuje się opracowania własnej koncepcji działalności dydaktyczno-wychowawczej. W tym wypadku cenione są autorskie programy nauczania i wychowania. Ponadto rodzice, zwłaszcza, gdy „współpracują ze szkołą” – odgrywają w tym systemie niepoślednią rolę.

GRUPY RÓWIEŚNICZE: biorąc pod uwagę właściwości rozwojowe dzieci i młodzieży, wyróżnia się trzy typy grup rówieśniczych¹⁹:

- dziecięce grupy zabawowe, „bandy”;
- młodzieżowe paczki, „kliki”;
- młodzieżowe grupy dewiacyjne (gangi, bandy przestępcze).

---

¹⁹ *Pedagogika społeczna* pod red. T. Pilcha, I. Lepalczyka, Warszawa 1995, s. 175-181.

Inne - spotykane w literaturze - klasyfikacje grup²⁰:

- małe i duże;
- pierwotne i wtórne;
- kontrolowane i niekontrolowane;
- trwałe i nietrwałe;
- zorganizowane i przypadkowe;
- formalne i nieformalne.

Natomiast klasyfikując grupy rówieśnicze wg spełnianych funkcji, dzieli je na²¹:

- jako silne rzeczywiste układy odniesienia normatywnego;
- zaspokajają potrzebę przynależności i społecznego uczestnictwa;
- stanowią doniosły czynnik socjalizacji jednostki;
- pośredniczą w przyswajaniu przez młodzież schematów społecznej struktury i nierówności, norm i wartości regulujących zasady współżycia społecznego, dopuszczalnych odchyłeń od wzorców zachowań uznanych za normalne;
- są czynnikami kontroli społecznej.

Uczestnictwo w grupach rówieśniczych dziecka jest nieodzowne, gdyż przygotowuje je do funkcjonowania w społeczności. Jeżeli chodzi o młodzież – to przynależność do grup wynika z głębokiej potrzeby znalezienia oparcia, a zarazem zaspokojenia swego „głodu społecznego” – bycia wśród rówieśników.

Jednak istnieją sytuacje, w których grupa rówieśnicza może przerodzić się w grupę przestępczą. Wynika to niejednokrotnie z silnego wpływu danej grupy przestępczej na jednostkę, która potrafi zatracić w znacznym stopniu swoje pozytywne cechy osobowości i nie dostrzega pozytywnych wzorców tejże grupy – popełniając różnego rodzaju przestępstwa, co przynosi mu z tego powodu wątpliwą - z wychowawczego punktu widzenia - satysfakcję itp.

Nic też dziwnego, że już od najmłodszych lat dziecka największą rolę w wychowaniu przypisuje się rodzinie i szkole. Natomiast udział młodzieży w różnego rodzaju grupach rówieśniczych – przede wszystkim tych o charakterze przestępczym jest wysoce niepożądany i powinien stanowić główne zadanie wychowawcze wszystkich tych, którzy mają na to bezpośredni wpływ – czyli rodziców (opiekunów), nauczycieli, autorytetów moralnych itp.

Charakterystyka środowiska wojskowego

Wojsko będąc instytucją społeczną, stanowi specyficzną grupę środowiskową. Świadczą o tym przede wszystkim cele, jakie ma do zrealizowania, a wśród nich najważniejszy – przygotowanie żołnierza do działania na współczesnym polu walki.

---

²⁰ W. Horyń, *Środowisko wojskowe a kształtowanie osobowości podchorążych*, wyd. cyt. s. 44.

²¹ L. Pytko, *Pedagogika resocjalizacyjna, wybrane zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, Warszawa 1993, s. 63.

Środowisko to wyróżniają następujące cechy²²:

- dobra organizacja, w której struktura nastawiona jest na realizację wytyczonych celów i zadań;
- jednolitość założeń i zasad podporządkowanych jednoznacznie rozwojowi osobowości żołnierza;
- nieustanne oddziaływanie /bezpośrednie lub pośrednie/ - w ciągu doby – na żołnierza, wynikające przede wszystkim z regulaminów, zarządzeń, toku i porządku wojskowego itp.;
- prężność, jednolitość działania, ład i porządek wojskowy oraz wysoka i świądoma dyscyplina.

Ponadto o swoistości środowiska wojskowego świadczy:

- zhierarchizowana struktura organizacyjna (dominacja stosunków formalnych);
- sformalizowany proces wychowania;
- dominacja celów militarnych nad społecznymi;
- prężność, ład i porządek, wysoki poziom dyscypliny;
- wojsko jako instytucja totalna;
- zasada jednoosobowego dowodzenia (wyklucza możliwość stosowania procedur demokratycznych).

Środowisko wojskowe oddziałuje na żołnierzy poprzez wielość występujących w nim bodźców, działających z różnym natężeniem i w różnym czasie. Jakość wpływu środowiska na wychowanka zależy od jego predyspozycji psychicznych, a więc od jego zdolności poznawczych, stopnia percepcji treści, znaków i symboli, odporności psychicznej, zdolności manualnych, zdolności przystosowawczych itp.

Tak jak każde środowisko – „środowisko wojskowe” – powinno spełniać następujące funkcje:

- a) aktywizującą /która polega na tym, że głównym celem wychowania wojskowego jest przygotowanie żołnierzy do skutecznego działania na przyszłym polu walki oraz przysposobienie ich do aktywnego uczestnictwa w rozwoju ojczyzny/;
- b) adaptacyjną /polegającą na tym, iż w złożonych i ciągle zmieniających się warunkach doskonalą się i rozwija tę cechę żołnierza i jego pododdziału, jaką jest przystosowalność. Żołnierz odbywający służbę wojskową wchodzi w nowe środowisko – środowisko wojskowe, w którym obowiązują określone normy, regulaminy i zasady postępowania. Dlatego chcąc należycie spełniać swoje zadania, musi on readaptować się ciągle do zmieniających się i złożonych warunków/;
- c) edukacyjno-kreatywną /działalność edukacyjna polega na tym, że w trakcie realizacji podstawowych celów i zadań wojska, wyposaża się żołnierzy w określony zasób wiadomości, umiejętności i nawyków/;

---

²² Por. *Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów*, pod red. S. Jarmoszko, Toruń 2002, s. 149-150.

- d) kulturotwórczą /polegającą m.in. na rozwijaniu i pogłębianiu efektów szkolenia oraz wychowania w toku działalności kulturalnej prowadzonej w placówkach kulturalno - oświatowych i pododdziałach oraz włączaniu różnych form działalności kulturalnej do zajęć szkoleniowych i wychowawczych/;
- e) społeczno-gospodarczą /polegającą na zapewnieniu warunków socjalno-bytowych żołnierzom do pracy, odpoczynku i rekreacji, życia w godnych warunkach – zgodnie z przyjętymi standardami w tym zakresie/.

Przedstawione założenia, cechy i spełniane funkcje w danym środowisku pozwalają na zdefiniowanie „środowiska wojskowego”.

Środowisko wojskowe²³: „*To zespół złożonych i zmiennych bodźców, bezpośrednio oddziałujących na żołnierza w czasie pełnienia służby wojskowej. Bodźce te, odpowiednio (służbowo i społecznie) kontrolowane, skierowane są na realizację celów wychowawczych wojska. W środowisku takim działają na żołnierza dwa zespoły bodźców*”:

- społeczno-wychowawcze (zbiorowość żołnierzy, proces szkolenia, obyczajowość wojskowa, środowisko cywilne garnizonu, tradycje i ich zewnętrzne atrybuty, stosunki interpersonalne);
- materiałno-fizyczne (mundur, koszary, technika wojskowa, place ćwiczeń itp.).

Rys. 2. Elementy środowiska wojskowego²⁴

Wymienione na schemacie elementy środowiska wojskowego oddziałują w sposób zróżnicowany na osobowość żołnierza. On natomiast nieustannie – zwłaszcza

²³ K. Klimek, *Wybrane problemy pedagogiki, WSO im. gen. J. Bema*, Toruń 2000, s. 32-33.

²⁴ Z. Kosyrz, W. Magoń, *Wychowanie wojskowe (wybrane problemy)*, Warszawa 1981, s. 54.

w pierwszym okresie służby – spotyka się z coraz nowszymi sytuacjami i uwarunkowaniami tego środowiska.

Środowisko wojskowe poprzez wiele sytuacji – oddziaływań wychowawczych sprzyja wychowaniu żołnierzy, a w konsekwencji rozwojowi jego osobowości. Jednakże żołnierze, jako wychowankowie funkcjonujący w tym środowisku są pod określonym oddziaływaniem także swoich wychowawców /dowódców/, którzy aktywizując ich, ukazują najlepsze wzorce postępowania zachowania oraz skuteczności i efektywności wykonywania powierzonych im zadań. To przede wszystkim od wychowawców /dowódców/ w największej mierze zależy efekt końcowy — jakim jest „produkt” procesu dydaktyczno-wychowawczego realizowanego w wojsku.

Powszechnie uznawany i antycypowany model wyszkolonego żołnierza opiera się na założeniu, iż ma on być wszechstronnie wyszkolony, posiadający najwszechstronniejsze cechy etyczno-moralne i praktyczno-instrumentalne, oparte na głębokiej wiedzy i umiejętnościach ogólnospecjalistycznych, umożliwiających mu należyte wypełnianie swoich codziennych zadań i powinności żołnierskich oraz predestynujących go do wykonywania wszystkich powierzonych zadań zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

Wydaje się zatem, iż oczekiwany model żołnierza – jako „efektu” procesu dydaktyczno-wychowawczego w wojsku jest możliwy, przy założeniu, że wszystkie elementy środowiska wojskowego będą należycie spełniać swoją rolę.

Głównymi komponentami i czynnikami – mającymi bezpośredni wpływ na działalność wychowawczą i szkoleniową w wojsku - tak rozumianego środowiska wojskowego są²⁵:

a) komponenty:

- kadra zawodowa i żołnierze /podmiot szkolenia wojskowego/;
- formalna i nieformalna organizacja systemu społecznego;
- tradycje i symbole wojskowe;
- baza dydaktyczna i warunki socjalno-bytowe w pododdziałach;

b) czynniki:

- organizacja pracy i służby;
- styl dowodzenia;
- osobowość /zarówno kadry, jak i poszczególnych żołnierzy/;
- relacje interpersonalne w jednostce wojskowej /pododdziale/ zarówno pomiędzy kadrą, jak i żołnierzami;
- poziom kompetencji kadry zawodowej;
- poziom szkolenia;
- logistyczne zabezpieczenie warunków socjalno-bytowych, szkoleniowych, jak i do realizacji działalności społeczno - wychowawczej, kulturalno - oświatowej i rekreacyjno-sportowej jednostce wojskowej /pododdziale/;

---

²⁵ Por. *Podstawy pedagogiki w kształceniu oficerów*, wyd. cyt. s. 150-151.

- racjonalny i sprawiedliwy system ocen stosowany w pododdziale /JW/, jak i system nadzoru i kontroli;
- praktyka dyscyplinarna oraz przestrzegania praw i wolności obywatelskich w jednostce wojskowej /pododdziale/;
- możliwości finansowe.

Należy jednak zastanowić się nad tym, czy opisana powyżej teoria środowiska wojskowego ma swoje odzwierciedlenie we współczesnej praktycznej rzeczywistości w jednostkach wojskowych, a jeżeli tak - to w jakim zakresie.

Okazuje się, że najistotniejszy wpływ na prawidłowo funkcjonujące środowisko wojskowe ma ogrom, często trudno przewidywalnych sytuacji, jakie powinny bezpośrednio w sposób pozytywny oddziaływać na żołnierzy. Często jednak są one determinowane przez sam podmiot /żołnierza/, który nie zawsze ma odpowiedni system wartości „wyniesiony” ze środowiska cywilnego, poparty bardzo słabym lub w ogóle zbiorem „negatywnych motywów”, uniemożliwiających mu pełną adaptację do środowiska wojskowego.

W wielu przypadkach przychodzący poborowi /kandydaci na żołnierzy/ nie posiadają tzw. uniwersalnych ani indywidualnych systemów wartości i ich hierarchii. Wartości związane np. z patriotyzmem spychane są na dalszy plan, a priorytetem stają się inne własne przekonania, często poparte nieakceptowanymi wzorcami, zachowaniami, a nawet sytuacjami patologicznymi /dewiactwa, narkotyki, skłonności aseksualne itp./. Jednym słowem współczesna młodzież, podobnie jak większość społeczeństwa, przeżywa trudności i zaburzenia poczucia tożsamości, które przejawiają się w szybkim tempie zmienności dalszego lub bliższego środowiska. Natomiast dynamizm i wielokrotność przemian technologicznych, kulturowych, społeczno-ekonomicznych, ekologicznych sprawiają, iż istnieją trudności w efektywnym przystosowaniu się do nich²⁶.

Ponadto system motywacyjny, związany z przystosowaniem nowo wcielonych żołnierzy do środowiska wojskowego, jest kluczowym elementem, o którym często zapomina się we współczesnej dobie.

Powyższy fakt potwierdzają badania naukowe przeprowadzone wśród kilkuset oficerów młodszych na specjalistycznych kursach doskonalących w WSOWL²⁷. To przyszli oficerowie wychowawczy, dowódcy oraz oficerowie sztabów batalionów i brygad w różnych rodzajach wojsk zwracają szczególną uwagę na znacząco niski poziom motywacji żołnierzy w JW. Według nich przejawia się to często w braku istnienia u nowo wcielonych żołnierzy jakichkolwiek motywów /motywacji wewnętrznej/ w zakresie spełnienia obowiązku odbycia szkolenia wojskowego i utożsamiania się z rolą, przeznaczeniem i funkcjami SZ RP. W konsekwencji piętnują się w coraz to większym stopniu zadania, przedsięwzięcia, czynności, zabiegi w sferze szeroko pojętego wychowania /socjalizacji/ itp. przełożonych-wychowawców, aby móc sprostać wszelkim wyzwaniom wyżej opisanej rzeczywistości – odpowiednio motywując żołnierzy tak, aby dominowała u nich tzw. motywacja wewnętrzna. Tylko ona może ułatwić prawidłowe

²⁶ Por. M. Jarymowicz, T. Szturowa, *Poczucie własnej tożsamości*, [w:] *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*, pod red. J. Rejkowski, Warszawa 1980, s. 439.

²⁷ A. Pieczywok, L. Wełyczko, PN-B nt. *System motywacyjny młodszych oficerów w zakresie doskonalenia kompetencji na kursach oficerskich*, WSOWL, Wrocław 2007.

wzrastanie nowo wcielonych żołnierzy w środowisko wojskowe, a w konsekwencji nabycie przez szkolonych jakże ważnych cech, wartości, systemu przekonań, które są niezbędne nie tylko żołnierzowi, ale każdemu Polakowi, któremu leży na sercu dobro ojczyzny.

Reasumując należy podkreślić, iż środowisko wojskowe jest determinowane przez wiele czynników. Na pewno możemy je w określony sposób opisać, a przede wszystkim zidentyfikować i wykazać jego niepodważalny wpływ na kształtowanie osobowości żołnierzy, co jest istotą wychowania w wojsku.

Warto na zakończenie stwierdzić, iż to my: dowódcy – wychowawcy – szkoleniowcy mamy bezpośredni wpływ na to, czy owe środowisko spełnia swoją rolę w określonym i oczekiwanym wymiarze, czy też jest ono „przypadkowym” zbiorem ww. komponentów, które nie zawsze muszą przynosić wymierne efekty wychowawcze.